

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā
Rīgā 2022. gada 23. februārī
lietā Nr. 2021-22-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc likvidējamās SIA „WINNER” konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2022. gada 25. janvāra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrā teikuma (redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1998. gada 14. oktobrī pieņēma Civilprocesa likumu, kas stājās spēkā 1999. gada 1. martā.

Civilprocesa likuma 55. nodaļa regulē blakus sūdzības iesniegšanu un izskatīšanu. Ar 2017. gada 14. decembra likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2018. gada 15. janvārī, Saeima papildināja šo nodaļu ar 444.¹ pantu šādā redakcijā:

„(1) Iesniedzot blakus sūdzību, izņemot blakus sūdzību par lēmumu, ar kuru atteikts atbrīvot no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos, iemaksājama drošības nauda 70 *euro* apmērā.

(2) Ja tiesa pārsūdzēto tiesas lēmumu pilnīgi vai kādā tā daļā atceļ vai groza, drošības nauda atmaksājama. Ja blakus sūdzību noraida, drošības naudu neatmaksā.

(3) Drošības nauda nav jāmaksā personām, kuras saskaņā ar likumu ir atbrīvotas no valsts nodevas. Tiesa vai tiesnesis, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, var pilnīgi vai daļēji atbrīvot personu no drošības naudas samaksas.”

Ar Saeimā 2021. gada 25. martā pieņemto likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2021. gada 20. aprīlī, no Civilprocesa likuma 444.¹ panta tika izslēgta šā panta trešā daļa. Minētā tiesību norma tādā pašā redakcijā iekļauta Civilprocesa likuma 43.¹ panta otrajā daļā.

2. Pieteikuma iesniedzēja – likvidējamā SIA „WINNER” (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrais teikums redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim, (turpmāk arī – apstrīdētā norma) neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

No pieteikuma izriet, ka ar pirmās instances tiesas lēmumu apmierināts zvērināta tiesu izpildītāja pieteikums par Pieteikuma iesniedzējai piederējušā nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu un īpašuma tiesību nostiprināšanu uz ieguvēja vārda. Pēc tam nekustamā īpašuma ieguvējs iesniedzis tiesā lūgumu par viņa ievēšanu iegūtā īpašuma valdījumā un šis lūgums ar pirmās instances tiesas lēmumu apmierināts. Par šo lēmumu Pieteikuma iesniedzēja iesniegusi blakus sūdzību, lūdzot to atbrīvot no drošības naudas samaksas. Lūgums bijis pamatots ar to, ka Pieteikuma iesniedzējai ir finansiālas grūtības un trūkst drošības naudas samaksai nepieciešamo līdzekļu, turklāt ar Valsts ieņēmumu dienesta lēmumu esot apturēta tās saimnieciskā darbība. Tomēr tiesa, pamatojoties uz apstrīdēto normu, Pieteikuma iesniedzējas lūgumu noraidījusi, jo šī norma

neparedz, ka finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona var tikt atbrīvota no pienākuma maksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

Pieteikuma iesniedzēja, atsaucoties uz Satversmes tiesas judikatūru, norāda, ka Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ir ietverts valsts pienākums nodrošināt ikvienai personai, kuras tiesības vai likumiskās intereses ir aizskartas, tiesības uz pieeju tiesai. Atsevišķos gadījumos šis pienākums nozīmējot arī to, ka valstij ir jāveic pasākumi, lai personai nodrošinātu tiesības uz pieeju tiesai. Arī privāto tiesību juridiskā persona esot šo tiesību subjekts, jo tiesības uz taisnīgu tiesu pēc sava rakstura neesot tādas, kas attiecināmas tikai un vienīgi uz fiziskajām personām.

Apstrīdētā norma paredzot, ka tiesa vai tiesnesis (turpmāk – tiesa), ievērojot personas mantisko stāvokli, var pilnībā vai daļēji atbrīvot no drošības naudas samaksas vienīgi fizisko personu. Apstrīdētās normas piemērošanas prakse liecinot, ka šī norma tiek interpretēta un piemērota tādējādi, ka finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona nevar tikt atbrīvota no pienākuma maksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Tādējādi apstrīdētā norma radot tādu demokrātiskā tiesiskā valstī nepieļaujamu situāciju, ka gadījumā, ja privāto tiesību juridiskajai personai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, tai pēc būtības tiek liegtas tiesības uz pieeju tiesai. Tādējādi šai personai esot ierobežotas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu.

Apstrīdētā norma esot pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas. Tātad apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu. Prasība iemaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu esot noteikta ar mērķi ierobežot nepamatotu sūdzību iesniegšanu, lai tiesas ātrāk un efektīvāk varētu izskatīt citas lietas. Taču, lai blakus sūdzības iesniegšana netiktu padarīta atkarīga vienīgi no personas finansiālajām iespējām, apstrīdētajā normā nolūkā nodrošināt tiesas pieejamību esot paredzētas tiesas tiesības pilnībā vai daļēji atbrīvot fizisko personu no drošības naudas

samaksas. Tātad apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Tā kā finansiālās grūtībās nonākusī privāto tiesību juridiskā persona nevar tikt atbrīvota no pienākuma maksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, likumdevēja izraudzītais mērķis nodrošināt tiesas pieejamību netiekot sasniegts. Turklāt pastāvēt saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem šo mērķi varētu sasniegt, jo arī uz privāto tiesību juridiskajām personām varot attiecināt apstrīdētajā normā noteikto kārtību. Proti, tad, ja tiek konstatēts, ka privāto tiesību juridiskās personas mantiskais stāvoklis liedz tai iemaksāt drošības naudu, un persona ir iesniegusi pierādījumus, kas to apliecina, tiesa, izvērtējot privāto tiesību juridiskās personas mantisko stāvokli, varot šo personu pilnībā vai daļēji atbrīvot no drošības naudas samaksas.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Prasība iemaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu ierobežojot personai Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz pieeju tiesai. Pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, un tam esot leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība. Līdz Civilprocesa likuma 444.¹ panta pieņemšanai par blakus sūdzības iesniegšanu personai vajadzējis maksāt valsts nodevu 28,46 *euro* apmērā. Taču šis apmērs neesot bijis tāds, kas personas atturētu no nepamatotu sūdzību iesniegšanas. Tādēļ nolūkā atslogot apelācijas instances tiesu un Augstāko tiesu no nepamatotu sūdzību izskatīšanas likumdevējs esot pieņēmis Civilprocesa likuma 444.¹ pantu un paredzējis, ka drošības nauda par blakus sūdzību ir 70 *euro*.

Likumdevēja noteiktais drošības naudas apmērs – 70 *euro* – esot salīdzinoši neliels. Proti, šāds apmērs esot noteikts, ņemot par pamatu valstī noteikto minimālo algu, kas tobrīd bijusi 380 *euro*. Taču likumdevējs, nosakot drošības naudas apmēru, esot ņēmis vērā arī to, ka fiziskajai personai var būt grūtības ar drošības naudas samaksu, un tāpēc pieņēmis apstrīdēto normu.

Apstrīdētās normas piemērošanas prakse liecinot, ka parasti no drošības naudas samaksas pilnībā vai daļēji tiek atbrīvotas fiziskās personas, kurām piešķirts trūcīgas personas (ģimenes) vai maznodrošinātas personas (ģimenes) statuss. Normatīvajos aktos esot paredzēti vairāki mehānismi, lai palīdzētu finansiālās grūtībās nonākušai privāto tiesību juridiskajai personai. Piemēram, tai varot piemērot tiesiskās aizsardzības vai maksātnespējas procesu. Taču saskaņā ar Civilprocesa likuma 34. panta pirmās daļas 3. punktu arī par parādnieka iesniegto juridiskās personas maksātnespējas procesa pieteikumu vai tiesiskās aizsardzības procesa pieteikumu vajagot samaksāt valsts nodevu. Savukārt Maksātnespējas likuma 62. panta pirmā daļa nosakot, ka juridiskās personas maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanas priekšnoteikums ir juridiskās personas maksātnespējas procesa depozīta iemaksa divu minimālo mēnešalgu apmērā Maksātnespējas kontroles dienesta speciāli izveidotajā kontā. Tātad finansiālās grūtībās nonākušai privāto tiesību juridiskajai personai vajagot spēt nodrošināt līdzekļus valsts nodevas un depozīta iemaksas samaksāšanai.

Atbilstoši Komerclikuma 1. panta otrajai daļai komercdarbības mērķis esot peļņas gūšana. Tādēļ komersantam vajagot spēt ilgtermiņā plānot savu naudas plūsmu tādējādi, lai tas varētu segt tiesvedības izmaksas. Ja komersants nav spējīgs turpināt savu saimniecisko darbību, tad tam vajagot vai nu likvidēties, vai arī meklēt veidu, kā atjaunot spēju nokārtot saistības un piedalīties civiltiesiskajā apgrozībā. Turklāt komercdarbības veikšana esot pašas personas izvēle, tāpēc finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona nevarot tikt salīdzināta ar fizisko personu, kuras mantiskais stāvoklis liedz tai samaksāt drošības naudu. Esot jāņem vērā, ka Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 10. punkts jau pašlaik paredz atbrīvot no tiesas izdevumiem administratorus prasībās, kas celtas to personu labā, kurām pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process, ja šāda persona ir attiecīgā tiesiskā darījuma vai neatļautas darbības, saistībā ar kuru celta prasība, dalībnieks vai cietušais. Šāds atbrīvojums attiecoties arī uz gadījumiem, kad administrators, pārstāvot maksātnespējīgas juridiskās personas attiecīgajās prasībās, iesniedz blakus sūdzību.

Vērtējot apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, būtiski esot arī tas, ka gadījumā, ja blakus sūdzība ir pamatota, personai tās iemaksātā drošības nauda tiek atmaksāta. Tā kā blakus sūdzības izskatīšana prasa salīdzinoši īsāku laiku nekā lietas izskatīšana pēc būtības, pamatotas sūdzības gadījumā persona tās iemaksāto drošības naudu varot atgūt salīdzinoši ātri. Tas nozīmējot, ka šai personai radušies tikai īslaicīga rakstura izdevumi. Izskatot acīmredzami nepamatotas sūdzības, tiekot tērēti ievērojami valsts resursi, turklāt tiesneši un tiesu darbinieki patērējot ilgu laiku šādu sūdzību izskatīšanai. Esot nesamērīgi un neatbilstoši procesuālās ekonomijas principam uzlikt tiesām pienākumu vērtēt iespēju finansiālās grūtībās nonākušu privāto tiesību juridisko personu atbrīvot no drošības naudas samaksas par blakus sūdzības iesniegšanu.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Tieslietu ministrija ir iesniegusi Satversmes tiesai informāciju par vairāku citu Eiropas Savienības dalībvalstu regulējumu jautājumā par privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no tiesāšanās izdevumu samaksas. Dalībvalstu pieeja šajā jautājumā esot atšķirīga, tomēr lielākoties juridiskā palīdzība, tostarp iespēja tikt atbrīvotai no pienākuma segt ar tiesvedību saistītus izdevumus, tiekot piešķirta bezpeļņas juridiskajām personām. Šāds regulējums esot, piemēram, Francijā, Portugālē un Igaunijā. Turklāt Igaunijā juridiskā persona varot pretendēt uz atbrīvojumu no tiesāšanās izdevumu samaksas vienīgi prasībās, kas saistītas ar vides vai patērētāju tiesību aizsardzību vai kādu citu publiski svarīgu jomu, lai novērstu iespējamu kaitējumu ar likumu aizsargātām tiesībām vai aizsargātu citu cilvēku intereses. Savukārt Vācijā un Čehijā uz atbrīvojumu no tiesāšanās izdevumu samaksas varot pretendēt ikviena juridiskā persona.

Augstākā tiesa 2014. gada 19. novembra lēmumā lietā Nr. SKC-2414/2014 atzinusi, ka jebkura biedrība ir atbrīvota no tiesas izdevumu samaksas uz Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 5. punkta pamata, ja tā iesniedz

pieteikumu tiesā sava biedra individuālo tiesību aizsardzībai atbilstoši biedrības mērķiem. Šis lēmums esot radījis tādu situāciju, ka biedrības tika dibinātas ar mērķi izvairīties no tiesas izdevumu samaksas, tādēļ likumdevējs ar 2015. gada 29. oktobra likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā” precizējis Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 5. punktu. Tomēr, pēc Tieslietu ministrijas ieskata, arī pēc šiem grozījumiem biedrība varot tikt atbrīvota no pienākuma iemaksāt tiesas izdevumus valsts ienākumos, ja tā īsteno Civilprocesa likuma 43. panta pirmajā daļā norādīto subjektu pārstāvību. Vajagot ņemt vērā, ka no 2023. gada ir piemērojama Eiropas Parlamenta un Padomes 2020. gada 25. novembra direktīva 2020/1828 par pārstāvības prasībām patērētāju kolektīvo interešu aizsardzībai un ar ko atceļ direktīvu 2009/22/EK. Ievērojot šajā direktīvā ietvertās prasības attiecībā uz patērētāju atbrīvošanu no tiesāšanās izdevumiem, iespējams, Civilprocesa likumā vajadzētu konkretizēt to, tieši kādas biedrības un kādos gadījumos var tikt atbrīvotas no tiesas izdevumu samaksas.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Ja privāto tiesību juridiskajai personai nav drošības naudas samaksai pietiekamu finanšu līdzekļu, tad apstrīdētā norma šai personai ierobežojot Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz pieeju tiesai. Tas, ka tiesām nav jālemj par privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, ļaujot ietaupīt tiesas resursus, samazinot sūdzību skaitu un saīsinot lietu izskatīšanas laiku. Tātad ierobežojums esot noteikts, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības. Tas arī esot piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo tādā veidā prāvnieki tiek mudināti rūpīgāk apsvērt zemākas instances tiesas lēmuma pārsūdzības nepieciešamību. Turklāt tas, ka finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona nevar tikt atbrīvota no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, uzliekot šai personai pienākumu atbildīgi plānot savu saimniecisko darbību, lai varētu segt tiesāšanās izmaksas.

Pieteikuma iesniedzējas norādītais alternatīvais līdzeklis, proti, regulējums, kas paredzētu privāto tiesību juridiskās personas tiesības lūgt to atbrīvot no drošības naudas samaksas, prasītu papildu tiesas resursus un varētu paildzināt tiesvedību. Lai arī likumdevējs var noteikt konkrētas lietu kategorijas vai privāto tiesību juridiskās personas, kas ir tiesīgas pretendēt uz atbrīvojumu no pienākuma samaksāt drošības naudu, tomēr esot sarežģīti aptvert visus gadījumus, kad privāto tiesību juridiskajai personai var rasties grūtības ar drošības naudas samaksu. Alternatīvs līdzeklis varot būt arī tāds regulējums, kas piešķirtu tiesai tiesības atlikt drošības naudas samaksu, tādējādi dodot juridiskajai personai ilgāku laiku nepieciešamās naudas summas ieguvei. Zināmā mērā šāds līdzeklis tiekot piemērots jau šobrīd, jo gadījumā, ja tiesa konstatē, ka, iesniedzot blakus sūdzību, nav samaksāta drošības nauda, tā pieņemot lēmumu atstāt sūdzību bez virzības un nosakot termiņu trūkumu novēršanai.

Atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, tiesībsargs norāda, ka pamattiesību ierobežojuma samērīguma vērtējumā būtiska nozīme ir drošības naudas apmēram un procesa stadijai, kurā attiecīgais maksājums tiek pieprasīts. Konkrētajā gadījumā drošības naudas apmērs esot tāds, kura nodrošināšana, piesaistot apgrozāmos līdzekļus vai arī citu personu līdzekļus, nevarētu būt pārlietu apgrūtinoša. Turklāt drošības naudas apmērs esot nemainīgs un iepriekš prognozējams, tātad privāto tiesību juridiskā persona varot ieplānot tiesvedībai nepieciešamos finanšu līdzekļus. Vajagot ņemt vērā arī to, ka samaksātā drošības nauda personai tiek atmaksāta, ja tās sūdzība atzīta par pamatotu. No Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras tā piemērošanā neizrietot valsts pienākums tālab, lai nodrošinātu privāto tiesību juridiskajai personai tiesības uz pieeju tiesai, izvēlēties vienu konkrētu līdzekli, piemēram, šādas personas tiesības lūgt atbrīvot to no drošības naudas samaksas.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīne Līce – norāda uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas

judikatūru, kurai varētu būt nozīme, vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Konvencijas 6. panta 1. punkts prasot, lai valsts nodrošina ikvienai personai tiesības uz pieeju tiesai. Tomēr tas nenozīmējot, ka valstij būtu pienākums nodrošināt ikvienai personai tiesības par brīvu saņemt juridisko palīdzību civillietā vai tiesības uz bezmaksas tiesvedību civillietā. Ja likums liek veikt kādu maksājumu pirms prasības vai sūdzības iesniegšanas tiesā, tas nozīmējot, ka tiek ierobežotas personas tiesības uz pieeju tiesai. Šāds ierobežojums pats par sevi neesot nesamērīgs, ja vien tādējādi personai pēc būtības netiek liegta iespēja īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot atturēt personas no acīmredzami nepamatotu sūdzību iesniegšanas. Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai, konkrētā situācijā pārlicinoties par to, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, būtiski esot vairāki kritēriji: pieprasītā maksājuma apmērs, tiesvedības procesa stadija un brīdis, kad apmaksā jāveic, maksājuma ietekme uz procesu kopumā, maksājuma nepieciešamības pamatojums, personas spēja attiecīgo summu samaksāt un iespēja lūgt pilnībā vai daļēji to atbrīvot no pienākuma veikt šādu maksājumu, kā arī citi apsvērumi, kas atkarīgi no katras personas individuālās situācijas.

Neesot iespējams viennozīmīgi apgalvot, ka Konvencijas 6. pantam atbilst tas, ka privāto tiesību juridiskajai personai nav paredzētas tiesības lūgt atbrīvojumu no pienākuma veikt kādu maksājumu pirms prasības vai sūdzības iesniegšanas tiesā. Proti, Eiropas Cilvēktiesību tiesa esot konstatējusi Konvencijas 6. panta 1. punkta pārkāpumu situācijā, kad nacionālais regulējums vispār neparedzēja privāto tiesību juridiskajai personai iespēju lūgt atbrīvojumu no valsts nodevas samaksas par prasības iesniegšanu tiesā. Taču attiecīgajās lietās pārkāpuma konstatēšanā būtiska nozīme esot bijusi arī valsts nodevas apmēram, kas ievērojami pārsniedzis apstrīdētajā normā noteikto drošības naudas apmēru, un tam, ka regulējuma piemērošanas rezultātā privāto tiesību juridiskajai personai pēc būtības bija liegtas tiesības uz pieeju tiesai. Esot jāņem vērā arī tas, ka jautājumā par personas tiesībām uz pieeju tiesai Eiropas Cilvēktiesību tiesa nav izstrādājusi

diferencētu attieksmi pret fiziskajām personām un privāto tiesību juridiskajām personām. Turklāt Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā judikatūrā vairākkārt atzinusi, ka tāds regulējums, kas vispār neļauj kādai personai lūgt atbrīvojumu no valsts nodevas samaksas tiesai vai citu līdzīgu maksājumu veikšanas, pats par sevi ir problemātisks Konvencijas 6. panta 1. punkta izpratnē.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docente Dr. iur. Daina Ose – uzskata, ka apstrīdētā norma neierobežo finansiālās grūtībās nonākušai privāto tiesību juridiskajai personai Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu.

Ar 2017. gada 14. decembra likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā” likumdevējs paredzējis, ka no 2018. gada 15. janvāra par blakus sūdzību maksājama nevis valsts nodeva, bet gan drošības nauda. Drošības nauda un valsts nodeva esot savstarpēji norobežojami institūti, un arī to mērķi esot atšķirīgi. Proti, drošības naudas mērķis esot atslogot tiesas no nepamatotu sūdzību izskatīšanas. Drošības naudu raksturojot arī tās sodošais raksturs, jo sūdzības noraidīšanas gadījumā drošības nauda personai netiek atmaksāta. Savukārt tad, ja tiesa sūdzību apmierina vai apmierina noteiktā daļā, drošības nauda personai tiek atmaksāta. Vajagot ņemt vērā to, ka blakus sūdzības iesniegšana kavē lietas pamatā esošā civiltiesiskā strīda izšķiršanu pēc būtības, tāpēc tiesas lēmuma pārsūdzība esot attaisnojama tikai pamatotas sūdzības gadījumā. Tādējādi drošības nauda esot procesuāls instruments, ar kura palīdzību tiek nodrošināts līdzsvars starp sabiedrības un indivīda interesēm. Proti, atslogojot tiesu no nepamatotām sūdzībām, tās resursi varot tikt izlietoti citu personu civiltiesisko strīdu ātrākai izšķiršanai.

Civilprocesa likums neparedzot, ka finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona var tikt atbrīvota no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Taču gadījumā, ja pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process, saskaņā ar Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 10. punktu no tiesas izdevumiem esot atbrīvoti administratori prasībās, kas celtas šo juridisko personu labā, ja šāda persona ir attiecīgā tiesiskā darījuma vai

neatļautas darbības, saistībā ar kuru celta prasība, dalībnieks vai arī tās rezultātā cietušais. Tātad likumdevējs esot vērtējis, vai ir iespējami tādi gadījumi, kad privāto tiesību juridiskā persona tās mantiskā stāvokļa dēļ būtu atbrīvojama no tiesas izdevumu samaksas.

Jautājumā par personas pilnīgu vai daļēju atbrīvošanu no tiesas izdevumu, kā arī drošības naudas samaksas, Eiropas Savienības normatīvajos aktos īpašs regulējums neesot noteikts, tāpēc tā esot katras dalībvalsts kompetence – noteikt kritērijus personu atbrīvošanai no šiem izdevumiem. Piemēram, Vācijā uz atbrīvojumu no tiesvedības izmaksām varot pretendēt ikvienu juridiskā persona. Tomēr, lai šāds atbrīvojums juridiskajai personai tiktu piemērots, vajagot konstatēt īpašus apstākļus. Tādēļ praksē lielākoties no tiesas izdevumiem tiek atbrīvotas arodorganizācijas vai sabiedriskā labuma organizācijas, kas darbojas plašākas sabiedrības interesēs. Turklāt tiesu praksē esot atzīts, ka arī šādai juridiskajai personai primāri vajag būt spējīgai sarūpēt ar tiesvedību saistīto maksājumu veikšanai nepieciešamos līdzekļus no tās biedru iemaksām.

Maksātnespējas likumā esot noteikta kārtība, kādā tiek veicināta finansiālās grūtībās nonākušas privāto tiesību juridiskās personas saistību izpilde un, ja iespējams, maksātspējas atjaunošana. Civillietā, kuras prasības priekšmets nav saistīts ar prasījumu konstatēt privāto tiesību juridiskās personas finansiālo stāvokli un maksātspēju, tiesai esot pamats paļauties uz to, ka juridiskā persona ir maksātspējīga vismaz minimālā pamatkapitāla apmērā. Ja tiktu pieņemts regulējums, kas ļautu finansiālās grūtībās nonākušu privāto tiesību juridisko personu atbrīvot no pienākuma samaksāt drošības naudu, neesot skaidrs, kādas tiesiskas sekas šāds tiesas lēmums varētu atstāt uz Maksātnespējas likumā ietvertu regulējumu un kreditoru interesēm. Tādēļ finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona nevarot tikt atbrīvota no minētā pienākuma. Savukārt tas, ka likumdevējs apstrīdētajā normā ir paredzējis tiesas tiesības no drošības naudas samaksas atbrīvot fiziskās personas, nenozīmējot, ka līdzīgs regulējums būtu jāparedz arī attiecībā uz privāto tiesību juridiskajām personām, jo šīs personas neesot savstarpēji salīdzināmas.

8. Pieaicinātā persona – zvērināts advokāts *Mg. iur. Māris Melķis* – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Izskatāmajā lietā esot jāņem vērā, ka Civilprocesa likums noteiktos gadījumos paredz iespēju atbrīvot no tiesas izdevumu un drošības naudas samaksas arī privāto tiesību juridisko personu. Tā tas esot gadījumā, kad pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process. Savukārt fiziskā persona no tiesas izdevumu un drošības naudas samaksas varot tikt atbrīvota ne tikai uz likuma, bet arī uz tiesas lēmuma pamata, ja tās mantiskais stāvoklis liedz veikt attiecīgo maksājumu.

Lai arī likumdevējs Civilprocesa likumā noteicis atšķirīgu kārtību fiziskās personas un privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanai no tiesas izdevumu un drošības naudas samaksas, tas pats par sevi nenozīmē, ka apstrīdētā norma neatbilstu Satversmei. Ņemot vērā objektīvi pastāvošās atšķirības starp šīm personām, ne vienmēr tiesiskajam regulējumam attiecībā uz fizisko personu un privāto tiesību juridisko personu vajagot būt identiskam. Vajagot ņemt vērā, ka tikai tad, ja ar tiesas spriedumu ir pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process, tā kļūst maksātnespējīga un iegūst normatīvajos aktos noteiktos atvieglojumus. Līdz tam pastāvot prezumpcija, ka privāto tiesību juridiskā persona ir maksātspējīga, un tas nozīmē, ka tās valdei ir pienākums organizēt šīs personas saimniecisko darbību tādējādi, lai tiktu segti tās izdevumi, citstarp, ja nepieciešams, piesaistot līdzekļus no trešajām personām. Neesot samērīgi tiesām uzlikt pienākumu katrā gadījumā, kad kāda privāto tiesību juridiskā persona apgalvo, ka tai ir finansiālas grūtības ar drošības naudas samaksu, vērtēt šīs personas mantisko stāvokli un lemt par tās atbrīvošanu no drošības naudas samaksas. Svarīgi esot arī tas, ka pamatotas blakus sūdzības gadījumā samaksātā drošības nauda personai tiek atmaksāta. Tādējādi drošības naudas mērķis esot veicināt procesuālo tiesību godprātīgu izmantošanu.

Konkrētajā gadījumā Civilprocesa likumā noteiktais drošības naudas apmērs par blakus sūdzības iesniegšanu esot uzskatāms par samērīgu. Tomēr prezumpcija, ka privāto tiesību juridiskā persona ir maksātspējīga līdz brīdim, kad ar tiesas spriedumu ir pasludināts tās maksātnespējas process, neesot absolūta.

Iespējams, ka attiecībā uz citiem tiesāšanās izdevumiem Civilprocesa likumā tomēr būtu jādefinē situācijas, kad arī finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona ar tiesas lēmumu varētu tikt atbrīvota no attiecīgo izdevumu segšanas.

Secinājumu daļa

9. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu izvērtēt, vai Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrais teikums redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim, atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Minētā Civilprocesa likuma norma noteica, ka tiesa, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, var pilnībā vai daļēji atbrīvot personu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzību, izņemot blakus sūdzību par lēmumu, ar kuru atteikta atbrīvošana no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos.

No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja ir privāto tiesību juridiskā persona. Tiesas nolēmuma izpildes stadijā tā iesniedza blakus sūdzību par pirmās instances tiesas lēmumu, ar kuru apmierināts nekustamā īpašuma ieguvēja lūgums par viņa ieviešanu iegūtā īpašuma valdījumā. Vienlaikus, iesniedzot šo sūdzību, Pieteikuma iesniedzēja arī lūdza to atbrīvot no drošības naudas – 70 euro – samaksas, jo tai bija radušās finansiālas grūtības un trūka drošības naudas samaksai nepieciešamo finanšu līdzekļu, turklāt ar Valsts ieņēmumu dienesta lēmumu bija apturēta tās saimnieciskā darbība. Taču tiesa šo lūgumu noraidīja, jo apstrīdētā norma neparedz privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no drošības naudas samaksas par blakus sūdzības iesniegšanu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 19.–23. lp.*).

Pieteikuma iesniedzēja neiebilst ne pret to, ka tai, iesniedzot blakus sūdzību, ir pienākums samaksāt drošības naudu, nedz arī pret drošības naudas apmēru. Pieteikuma iesniedzēja apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam saskata tajā apstākļi, ka likumdevējs šajā normā nav paredzējis finansiālās grūtībās nonākušai privāto tiesību juridiskajai personai

tiesības lūgt, lai tiesa to atbrīvo no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Ja šādai personai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu, tai zemākas instances tiesas lēmuma pārsūdzības procesā netiekot nodrošinātas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības.

Gan no apstrīdētās normas teksta, gan no šīs normas piemērošanas prakses izriet, ka tajā ir paredzēta iespēja no drošības naudas samaksas pilnībā vai daļēji atbrīvot vienīgi fizisko personu, ja tiek konstatēti tādi apstākļi, kas apliecina, ka šī persona sava mantiskā stāvokļa dēļ nav spējīga drošības naudu samaksāt. Savukārt privāto tiesību juridiskā persona nav šajā normā minētais subjekts. Proti, šī persona nav tiesīga lūgt atbrīvot to no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu (*sk., piemēram, Rīgas apgabaltiesas 2020. gada 10. augusta lēmumu lietā Nr. CA-2127-20/29*). Arī Saeima norāda, ka tiesiskais regulējums neparedz privāto tiesību juridiskās personas tiesības lūgt, lai tiesa to pilnībā vai daļēji atbrīvo no pienākuma samaksāt drošības naudu. Šādas tiesības esot vien fiziskajai personai (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 64. lp.*).

Tādējādi likumdevējs ir paredzējis, ka ar tiesas lēmumu no drošības naudas samaksas pilnībā vai daļēji var tikt atbrīvota vienīgi fiziskā persona. Nedz apstrīdētā norma, nedz citas Civilprocesa likuma normas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa, ievērojot citstarp šīs personas mantisko stāvokli, pilnībā vai daļēji to atbrīvo no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Tātad izskatāmās lietas pamatjautājums ir par to, vai Satversmes 92. panta pirmajam teikumam atbilst tāda tiesību norma, kas finansiālās grūtībās nonākušai privāto tiesību juridiskajai personai neparedz tiesības lūgt, lai tiesa to pilnībā vai daļēji atbrīvo no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, ciktāl tā neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par šīs personas atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

10. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: „Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.”

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 92. panta pirmajā teikumā lietotais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, „taisnīga tiesa” kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un „taisnīga tiesa” kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 11. punktu un 2016. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2016-01-01 9. punktu*). Neatņemams taisnīgas tiesas elements ir arī taisnīgs tiesvedības procesa rezultāts, proti, taisnīgs nolēmums (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra sprieduma lietā Nr. 2013-08-01 6. punktu*). Tomēr iztiesāšanas procesa taisnīgumam nebūtu nozīmes, ja netiktu nodrošināta šā procesa pieejamība. Tiesas pieejamības nodrošināšana ir veids, kā persona var īstenot savu tiesību un likumisko interešu aizsardzību un panākt taisnīgumu – demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskās sistēmas galīgo mērķi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2012. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2011-16-01 8.1. punktu*).

Lai arī Satversmes 92. panta pirmais teikums neparedz valstij pienākumu visās lietu kategorijās noteikt personai tiesības pārsūdzēt zemākas instances tiesas nolēmumu augstākas instances tiesā, tomēr tad, ja personai šādas tiesības ir noteiktas, valstij ir jānodrošina, ka pārsūdzības process atbilst citstarp tiesas pieejamības prasībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2012. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2012-05-01 7. punktu un 2018. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-23-01 12.2. punktu*). Pārsūdzības mērķis ir pārbaudīt tiesas nolēmuma pamatotību, kā arī novērst kļūdas, ko, iespējams, pieļāvusi zemākas instances tiesa, un tādējādi nodrošināt taisnīgumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 16.1.1. punktu*). Turklāt Satversmes 92. panta pirmais teikums prasa, lai personas tiesības uz taisnīgu tiesu tiktu nodrošinātas ne tikai tad, kad pārsūdzības procesā lieta tiek skatīta pēc būtības, bet arī citās tiesvedības procesa stadijās (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-23-01 10. punktu*).

Tātad, ja personai ir paredzētas tiesības zemākas instances tiesas lēmumu pārsūdzēt augstākas instances tiesā, likumdevēja noteiktajam regulējumam jānodrošina, lai persona atbilstošā procedūrā spētu panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu.

Satversmē ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu jānodrošina nevis teorētiski, bet gan praktiski un efektīvi. Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujams tas, ka tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošana tiktu padarīta atkarīga no personas finansiālajām iespējām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 17. punktu un 2018. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 9. punktu*). Tādēļ no tiesībām uz taisnīgu tiesu izriet likumdevēja pienākums veikt nepieciešamos pasākumus, lai tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošinātu tiesas pieejamību arī personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, piemēram, paredzot tiesisku regulējumu šādas personas pilnīgai vai daļējai atbrīvošanai no pienākuma veikt noteiktu maksājumu. Tas, ka personai nav tiesību lūgt tiesu pilnībā vai daļēji to atbrīvot no noteikto maksājumu veikšanas, ietekmē personas iespējas īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 17. punktu un 2012. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2011-16-01 15. punktu*).

10.1. Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums ir konkretizējams kopsakarā ar Konvencijas 6. pantu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru tā piemērošanā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 13. punktu un 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 10. punktu*). Konkretizējot Satversmes normas saturu, jāmeklē tāds risinājums, kas nodrošinātu Satversmes un Konvencijas normu harmoniju (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-13-01 14. punktu*).

Konvencijas 6. panta 1. punkta pirmais teikums noteic, ka ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu vai viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā likumā noteiktā tiesā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka valstij ir

rīcības brīvība pieņemt tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanai nepieciešamās normas, tostarp noteikt, ka personai pirms vērsšanās tiesā vai sūdzības iesniegšanas ir pienākums maksāt nodevas vai veikt citus maksājumus. Taču valstij ir arī pienākums nodrošināt ikvienai personai tiesības uz pieeju tiesai. Tādēļ prasība veikt dažādus maksājumus saistībā ar tiesvedības procesu nedrīkst liegt personai iespējas īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 19. jūnija sprieduma lietā „Kreuz v. Poland”, pieteikums Nr. 28249/95, 59. punktu un 2010. gada 9. decembra sprieduma lietā „Urbanek v. Austria”, pieteikums Nr. 35123/05, 48. un 51. punktu).*

Pārbaudot, vai personai ir nodrošinātas tiesības uz pieeju tiesai, Eiropas Cilvēktiesību tiesa vērtē, vai ir ņemta vērā personas spēja samaksāt valsts noteikto maksājumu saistībā ar vērsanos tiesā vai sūdzības iesniegšanu. Tāpat Eiropas Cilvēktiesību tiesa ņem vērā arī citus kritērijus, piemēram, pieprasītā maksājuma apmēru, to, vai nacionālais regulējums paredz personai tiesības lūgt atbrīvojumu no pienākuma veikt šo maksājumu, tiesvedības procesa veidu un stadiju, kurā maksājums tiek pieprasīts, kā arī maksājuma nepieciešamības pamatojumu (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 19. jūnija sprieduma lietā „Kreuz v. Poland”, pieteikums Nr. 28249/95, 60. punktu, 2007. gada 20. decembra sprieduma lietā „Paykar Yev Haghtanak Ltd v. Armenia”, pieteikums Nr. 21638/03, 48. punktu un 2009. gada 24. septembra sprieduma lietā „Agromodel Ood v. Bulgaria”, pieteikums Nr. 68334/01, 42.–47. punktu).* Minētie kritēriji tiek vienlīdz attiecināti gan uz fiziskajām, gan privāto tiesību juridiskajām personām. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir vairākkārt vērsusi uzmanību uz to, ka liegums kādai personai vai personu grupai lūgt atbrīvojumu no pienākuma veikt maksājumus saistībā ar tiesvedības procesu pats par sevi var būt nesavietojams ar Konvencijas 6. pantu (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā „Clionov v. Moldova”, pieteikums Nr. 13229/04, 41. punktu, 2007. gada 20. decembra sprieduma lietā „Paykar Yev Haghtanak Ltd v. Armenia”, pieteikums Nr. 21638/03, 45. un 49. punktu, kā arī 2009. gada 24. septembra sprieduma lietā „Agromodel Ood v. Bulgaria”, pieteikums Nr. 68334/01, 47. punktu).* No Konvencijas 6. pantā ietvertajām tiesībām uz

taisnīgu tiesu valstij izriet arī pozitīvs pienākums noteikt regulējumu, lai nodrošinātu personai tiesības uz pieeju tiesai (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1979. gada 9. oktobra sprieduma lietā „Airey v. Ireland”, pieteikums Nr. 6289/73, 25. un 27. punktu*).

Tātad, nosakot pienākumu veikt maksājumus saistībā ar tiesvedības procesu, jāņem vērā ikvienas personas, arī privāto tiesību juridiskās personas, spēja veikt konkrēto maksājumu. Tas nozīmē valsts pienākumu veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu tiesas pieejamību arī tādai personai, kura objektīvu iemeslu dēļ nespēj veikt ar tiesvedības procesu saistītus maksājumus.

10.2. Latvijai, apzinoties Satversmes 68. panta otrajā daļā ietverto Eiropas Savienības tiesību pārākumu un pieņemot un piemērojot nacionālās tiesību normas, ir jāņem vērā demokrātiju stiprinoši Eiropas Savienības tiesību akti un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā to interpretācija (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 16.2. punktu*).

Atbilstoši Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 1. punktam Eiropas Savienība atzīst tiesības, brīvības un principus, kas izklāstīti Eiropas Savienības Pamattiesību hartā (turpmāk – Harta), un Hartai ir tāds pats spēks kā Līgumam par Eiropas Savienību un Līgumam par Eiropas Savienības darbību. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Hartā pēc būtības ir ietverti arī Eiropas Savienības vispārējie tiesību principi (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-18-01 15.2.1. punktu*).

Hartas 47. panta pirmajā un otrajā daļā noteikts, ka ikvienai personai, kuras tiesības un brīvības, kas garantētas Savienības tiesībās, tikušas pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību, ievērojot nosacījumus, kuri paredzēti šajā pantā. Ikvienai personai ir tiesības uz taisnīgu, atklātu un laikus veiktu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, tiesību aktos noteiktā tiesā. Ikvienai personai ir iespējas saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību. Atbilstoši Hartas 47. panta trešajai daļai juridiskā palīdzība tiek sniegta tiem, kam nav pietiekamu

finanšu līdzekļu, ciktāl šī palīdzība ir nepieciešama, lai nodrošinātu efektīvu tiesiskuma īstenošanu.

Efektīva tiesību aizsardzība tiesā ir vispārējs Eiropas Savienības tiesību princips, kas pamatots dalībvalstu kopīgās konstitucionālajās tradīcijās, kā arī Konvencijas 6. un 13. pantā. Minētais princips attiecas arī uz dalībvalstīm, tām īstenojot Eiropas Savienības tiesību aktus. Atbilstoši Hartas 47. panta trešajai daļai, kas ir efektīvas tiesību aizsardzības principa konkretizācijas elements, personai būtu jānodrošina juridiskā palīdzība gadījumos, kad šādas palīdzības trūkums varētu tai liegt iespēju īstenot tiesības uz lietas izskatīšanu tiesā (*sk.: Paskaidrojums par 47. pantu – Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu. Eiropas Savienības Pamattiesību hartu izstrādājušā Konventa 2007. gada 14. decembra Paskaidrojumi (2007/C303/02) attiecībā uz Pamattiesību hartu*). No Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izriet, ka tiesības uz juridisko palīdzību ietver arī atbrīvojumu no tiesāšanās izdevumu samaksas un tās var tikt attiecinātas arī uz privāto tiesību juridisko personu (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 22. decembra sprieduma lietā C-279/09 „DEB Deutsche Energiehandels-und Beratungsgesellschaft mbH” 59. punktu*). Tātad jomās, uz kurām attiecas Eiropas Savienības tiesības, Hartas 47. panta trešajā daļā konkretizētais efektīvas tiesību aizsardzības princips ir attiecināms uz privāto tiesību juridisko personu.

10.3. Tiesību uz taisnīgu tiesu būtība prasa, lai šīs tiesības varētu īstenot ne vien fiziskā persona, bet arī privāto tiesību juridiskā persona. Turklāt arī privāto tiesību juridiskā persona var nonākt finansiālās grūtībās, kas ietekmētu tās spēju veikt dažādus maksājumus saistībā ar tiesvedības procesu. Tādēļ saskaņā ar Satversmes 92. panta pirmo teikumu likumdevējam ir pienākums veikt nepieciešamos pasākumus, lai arī personai, kuras finanšu līdzekļi nav pietiekami, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, nodrošinātu atbilstošu tiesas lēmuma pārsūdzības procesu un ļautu panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu. Ja likumdevējs nav veicis pasākumus, lai tiesas lēmuma pārsūdzības procesā tiesas pieejamību nodrošinātu ikvienai personai, tad tas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverto pienākumu nav izpildījis pienācīgi, proti, šis

pienākums nav izpildīts atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām.

Līdz ar to Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ir ietverts likumdevēja pienākums tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošināt tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kuras finanšu līdzekļi nav pietiekami, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

11. Ja Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ir ietverts likumdevēja pienākums veikt pasākumus tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanai, Satversmes tiesa vērtē, vai likumdevējs šo pienākumu ir izpildījis. Turklāt tad, ja šis pienākums paredz izstrādāt un pieņemt konkrēta satura regulējumu, Satversmes tiesa vērtē, vai likumdevējs savu pienākumu ir izpildījis pienācīgi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 19.2. punktu*).

Nemot vērā izskatāmās lietas pamatjautājumu un Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertā likumdevēja pienākuma saturu, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai:

1) ir veikti pasākumi, proti, noteikts tiesiskais regulējums personas atbrīvošanai no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu;

2) šie pasākumi veikti pienācīgi – atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām.

12. Lai pārbaudītu, vai likumdevējs ir veicis pasākumus, lai izpildītu tam Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverto pienākumu, Satversmes tiesai visupirms jānoskaidro, kāds ir civilprocesa tiesiskais regulējums attiecībā uz drošības naudu par blakus sūdzību. Šā izvērtējuma ietvaros noskaidrojams, vai likumdevējs ir noteicis regulējumu personas atbrīvošanai no pienākuma veikt šo maksājumu.

Civilprocesa likumā ir noteikti civilprocesa pamatnoteikumi, pie kuriem pieder arī normas par tiesāšanās izdevumiem – tiesas izdevumiem, drošības naudu

un ar lietas vešanu saistītiem izdevumiem (*sk. Civilprocesa likuma 33. pantu un 43.¹ pantu*).

Drošības nauda ir ar Civilprocesa likumu noteikts obligāts maksājums par tiesas spriešanu civillietās, kas saskaņā ar Civilprocesa likuma 441. panta pirmo daļu veicams, iesniedzot blakus sūdzību par pirmās instances tiesas un apelācijas instances tiesas lēmumu. Drošības naudas maksāšanas pienākums tika noteikts ar mērķi atturēt personas no nepamatotu blakus sūdzību iesniegšanas un veicināt godprātīgu tiesību izmantošanu, jo katras blakus sūdzības iesniegšana kavē pamatprasības izskatīšanu un sprieduma taisīšanu (*sk. arī: Ose D., Jonikāns V. Civilprocesa likuma 444.¹ panta komentārs. Grām.: Torgāns K., Laviņš A. (zin. red.) Civilprocesa likuma komentāri. II daļa (29.–60.¹ nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 1032. lpp.*). Kā atzīts tiesību doktrīnā, drošības naudu raksturo tai piemītošais sodošais raksturs (*sk.: Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: Bukovskis, 1933, 416. lpp.*). Tāpēc nolūkā sekmēt to, ka lietas dalībnieks iesniegs pārdomātu un pamatotu sūdzību, likumdevējs ir paredzējis, ka sūdzības noraidīšanas gadījumā drošības nauda netiek atmaksāta. Savukārt drošības nauda tiek atmaksāta pilnā apjomā tad, ja tiesa sūdzību apmierina vai apmierina kādā tās daļā (*sk. Civilprocesa likuma 43.² panta pirmo daļu*).

Līdz 2018. gada 15. janvārim, kad stājās spēkā 2017. gada 14. decembra likums „Grozījumi Civilprocesa likumā”, iesniedzot blakus sūdzību par pirmās un apelācijas instances tiesas lēmumu, bija maksājama valsts nodeva 28,46 *euro* apmērā. Ar minētajiem grozījumiem likumdevējs ne tikai noteica, ka turpmāk par blakus sūdzību ir maksājama drošības nauda, bet arī paaugstināja šā maksājuma apmēru līdz 70 *euro*. No minēto Civilprocesa likuma grozījumu izstrādes materiāliem izriet, ka drošības naudas apmērs tika paaugstināts nolūkā atslogot tiesas no nepamatotu sūdzību izskatīšanas, lai tādējādi rastu iespēju novirzīt tiesu resursus lietu izskatīšanai pēc būtības. Iepriekš noteiktais maksājuma apmērs – 28,46 *euro* –, ņemot vērā ekonomisko situāciju valstī, tika atzīts par pārāk mazu un tādu, kas nesekmē šā mērķa sasniegšanu. Drošības nauda 70 *euro* apmērā tika noteikta, ņemot par pamatu valstī tobrīd noteikto minimālo algu – 380 *euro*.

Vienlaikus, lai neradītu tādu situāciju, ka blakus sūdzības iesniegšana ir atkarīga vienīgi no personas finansiālajām iespējām, Civilprocesa likumā tika noteikts, ka, pirmkārt, drošības nauda par blakus sūdzību nav jāmaksā personai, kura saskaņā ar likumu ir atbrīvota no valsts nodevas, un, otrkārt, tika pieņemta apstrīdētā norma (*sk. Tieslietu ministrijas 2017. gada 29. jūnija priekšlikumus likumprojektam „Grozījumi Civilprocesa likumā” (reģ. Nr. 911/Lp12) pirms otrā lasījuma*).

Likumdevējs Civilprocesa likuma normās, kā arī citu likumu speciālajās tiesību normās ir ietvēris vairākus tiesiskus pamatus tam, ka lietas dalībnieki atbilstoši likumam tiek atbrīvoti no tiesas izdevumu – valsts nodevas – un līdz ar to arī drošības naudas samaksas. Lielākoties šajās normās noteiktie pamati ir tādi, ka pēc būtības ir attiecināmi vienīgi uz fizisko personu. Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 10. punkts paredz tikai vienu gadījumu, kad privāto tiesību juridiskā persona uz likuma pamata ir atbrīvota no drošības naudas samaksas. Proti, no šā maksājuma ir atbrīvots administrators prasībās, kas celtas to personu labā, kurām pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process, ja šāda persona ir attiecīgā tiesiskā darījuma vai neatļautas darbības, saistībā ar kuru celta prasība, dalībnieks vai arī tās rezultātā cietušais.

Tāpat likumdevējs ir noteicis tiesisko regulējumu, kas paredz, ka fiziskā persona no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu var tikt atbrīvota uz likuma vai – apstrīdētajā normā noteiktajā gadījumā – uz tiesas lēmuma pamata. Savukārt privāto tiesību juridiskā persona noteiktās prasībās no šā maksājuma var tikt atbrīvota vienīgi uz likuma pamata pēc tam, kad atbilstoši Maksātnespējas likumam ir pasludināts šīs personas maksātnespējas process. Ja privāto tiesību juridiskajai personai ir finansiālas grūtības, bet nav pasludināts tās maksātnespējas process, tad Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 10. punktā noteiktais atbrīvojums uz to neattiecas.

Līdz ar to likumdevējs ir noteicis tiesisko regulējumu personas atbrīvošanai no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

13. Lai izvērtētu, vai šie pasākumi ir veikti pienācīgi, proti, atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai likumdevēja noteiktais tiesiskais regulējums tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošina tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

Kā secināts iepriekš, likumdevēja noteiktais tiesiskais regulējums paredz, ka privāto tiesību juridiskā persona no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu ir atbrīvota vienīgi noteiktās prasībās un uz likuma pamata pēc tam, kad atbilstoši Maksātnespējas likumam ir pasludināts šīs personas maksātnespējas process. Privāto tiesību juridiskā persona nav tiesīga lūgt, lai tiesa saskaņā ar apstrīdēto normu atbrīvo to no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Tas nozīmē, ka neatkarīgi no privāto tiesību juridiskās personas spējas samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu gadījumā, kad nav saskaņā ar Maksātnespējas likumu pasludināts tās maksātnespējas process, šai privāto tiesību juridiskajai personai ir pienākums veikt šo maksājumu.

13.1. Saeima norāda: ja reiz nav atbilstoši Maksātnespējas likumam pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process, tad šai personai jābūt spējīgai plānot savus finanšu līdzekļus, lai segtu tiesvedības izmaksas, tostarp samaksātu drošības naudu 70 *euro* apmērā. Civilprocesa likumā noteiktais par blakus sūdzības iesniegšanu maksājamās drošības naudas apmērs neesot uzskatāms par tādu, kas privāto tiesību juridiskajai personai liegtu iespēju iesniegt blakus sūdzību par pirmās un apelācijas instances tiesas lēmumu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 61.–65. lp.*). Neesot pamata uzlikt tiesai pienākumu vērtēt privāto tiesību juridiskās personas spēju samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu un atbrīvot to no šā maksājuma, lai tādējādi privāto tiesību juridiskā persona varētu turpināt tās interešu aizsardzībai uzsākto tiesvedības procesu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 129. lp.*).

Tātad tam, ka privāto tiesību juridiskā persona nav ar tiesas lēmumu atbrīvojama no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības

iesniegšanu, pamatā ir pieņēmums, ka ikvienai privāto tiesību juridiskajai personai, ja reiz nav pasludināts tās maksātnespējas process, ir pietiekami finanšu līdzekļi, lai veiktu šo maksājumu.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, vērtējot personas pamattiesību pārkāpumu konkrētās lietas apstākļos, norādījusi, ka nepietiek ar atsaukšanos uz pieņēmumu par privāto tiesību juridiskās personas maksātspēju, ja netiek vērtēta konkrētās personas spēja veikt pieprasīto maksājumu. Tāpat ir konstatēts Konvencijas 6. panta pārkāpums situācijā, kad dalībvalsts tiesa, atsakoties izskatīt privāto tiesību juridiskās personas sūdzību tā iemesla dēļ, ka nav veikts tiesību normās noteiktais maksājums saistībā ar tiesvedības procesu, vispār nebija vērtējusi attiecīgās personas spēju samaksāt pieprasīto naudas summu, jo dalībvalsts normatīvie akti liedza tiesai lemt par privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no pienākuma veikt konkrēto maksājumu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā „Clionov v. Moldova”, pieteikums Nr. 13229/04, 40. un 41. punktu un 2007. gada 20. decembra sprieduma lietā „Paykar Yev Haghtanak Ltd v. Armenia”, pieteikums Nr. 21638/03, 49. punktu).*

13.1.1. Saskaņā ar Valsts pārvaldes iekārtas likuma 1. pantu Latvijas Republika ir sākotnējā publisko tiesību juridiskā persona, savukārt privāto tiesību juridisko personu veidi noteikti citos normatīvajos aktos.

Atbilstoši Komerclikuma 135. panta pirmajai daļai juridiskās personas statuss ir piešķirts kapitālsabiedrībai – sabiedrībai ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrībai –, kas atbilstoši Komerclikuma 1. panta otrajai daļai savu saimniecisko darbību veic peļņas gūšanas nolūkā. Saskaņā ar Biedrību un nodibinājumu likuma 3. pantu juridiskās personas statuss ir piešķirts arī biedrībai, kura tiek nodibināta, lai sasniegtu statūtos noteikto mērķi, kam nav peļņas gūšanas rakstura, un nodibinājumam, kurš ir nodalīts dibinātāja noteiktā mērķa sasniegšanai un kuram tāpat kā biedrībai nav peļņas gūšanas rakstura (*sk. Biedrību un nodibinājumu likuma 2. pantu*). Tāpat saskaņā ar Reliģisko organizāciju likumu juridiskās personas statuss ir piešķirts reliģiskajai organizācijai, bet saskaņā ar Politisko partiju likumu – politiskajai partijai. Juridiskā persona uz likuma „Par individuālo (ģimenes) uzņēmumu un zemnieka vai zvejnieka saimniecību” pamata ir arī tās

saimnieciskās darbības veicējs kā individuālais (ģimenes) uzņēmums, zemnieka saimniecība vai zvejnieka saimniecība. Saskaņā ar Kooperatīvo sabiedrību likumu juridiskā persona ir arī kooperatīvā sabiedrība – brīvprātīga personu apvienība, kuras nolūks ir veicināt biedru kopīgo ekonomisko interešu efektīvu īstenošanu. Tāpat Civillikuma 383. pants juridiskās personas statusu piešķir mantojumam. Mantojums kļūst par juridisko personu mantojuma atstājēja nāves brīdī un kā tāds turpina pastāvēt tik ilgi, līdz mantinieki ir pieņēmuši un ieguvuši mantojumu, paši iegūstot mantojuma atstājēja tiesības un uzņemoties viņa saistības (*sk. Civillikuma 701. pantu*). Turklāt tiesības vērsties tiesā, lai aizsargātu savas aizskartās vai apstrīdētās civilās tiesības, piemīt arī personālsabiedrībām, kurām nav juridiskās personas statusa. Proti, saskaņā ar Komerclikuma 90. un 118. pantu pilnsabiedrība un komandītsabiedrība var būt prasītāja un atbildētāja tiesā.

Tātad Latvijas tiesību sistēmā juridiskās personas statuss ir piešķirts dažādiem tiesību subjektiem – gan tādiem, kas dibināti nolūkā gūt peļņu, gan tādiem, kuri pastāv citu, ar peļņas gūšanu nesaistītu mērķu labad. Turklāt ir būtiski atzīmēt, ka arī tāda juridiskā persona, kas dibināta peļņas gūšanas nolūkā, lai gan nav pasludināts tās maksātnespējas process, tomēr var nonākt finansiālās grūtībās, kas ietekmētu tās spēju samaksāt drošības naudu. Arī izskatāmajā gadījumā nebija saskaņā ar Maksātnespējas likumu pasludināts Pieteikuma iesniedzējas maksātnespējas process, taču tai bija radušās finansiālas grūtības, kuru dēļ tā nespēja samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. No lietas materiāliem un Tiesu informatīvajā sistēmā pieejamās informācijas izriet, ka rezultātā tika pieņemts lēmums par atteikšanos pieņemt Pieteikuma iesniedzējas blakus sūdzību (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 17.–24. lp.*).

Līdz ar to, nevērtējot konkrētas privāto tiesību juridiskās personas spēju veikt pieprasīto maksājumu, nav iespējams apgalvot, ka tai ir pietiekami finanšu līdzekļi, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Lai gan privāto tiesību juridiskajai personai ir jābūt spējīgai plānot savus finanšu līdzekļus, lai varētu segt savus izdevumus, tomēr jautājumā par tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu nav objektīva pamata pieņemumam, ka ikvienai privāto tiesību juridiskajai personai jāspēj nodrošināt finanšu līdzekļus, kas nepieciešami, lai

samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Šāds pieņēmums var radīt tādu demokrātiskā tiesiskā valstī nepieļaujamu situāciju, ka personai nav iespējas īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu un panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu, jo tai nav šā maksājuma veikšanai nepieciešamo finanšu līdzekļu.

Turklāt jāņem vērā, ka ne vienmēr privāto tiesību juridiskajai personai tiesas aizsardzība būs nepieciešama savu tiesību un ar likumu aizsargāto interešu aizsardzībai. Piemēram, biedrība ir tiesīga vērsties tiesā arī nolūkā izmantot tai Biedrību un nodibinājumu likuma 10. panta otrajā daļā noteiktās tiesības aizstāvēt savu biedru, tostarp fizisko personu, tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses. Līdz 2015. gada 3. decembrim, kad stājās spēkā 2015. gada 29. oktobra likums „Grozījumi Civilprocesa likumā”, biedrības uz Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 5. punkta pamata bija atbrīvotas no drošības naudas samaksas. Pēc šiem grozījumiem Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 5. punkts tiek piemērots tādējādi, ka biedrība, pat ja tā īsteno savu biedru interešu aizstāvību, nav uz likuma pamata atbrīvota no šā maksājuma veikšanas (*sk., piemēram, Rīgas apgabaltiesas 2019. gada 24. aprīļa lēmumu lietā Nr. C30677817 un Senāta rīcības sēdes 2019. gada 31. janvāra lēmumu lietā Nr. SKC-480/2019*). Tiesību normu nevar izprast ārpus tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē. Tādēļ atbilstoši tiesu praksei šāda privāto tiesību juridiskā persona gadījumā, ja tā būs nonākusi finansiālās grūtībās, nevarēs pretendēt uz atbrīvojumu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Tādējādi var tikt ietekmētas šādas personas iespējas aizsargāt taisnīgā tiesā ne tikai savas, bet arī citu personu, tostarp fizisko personu, tiesības un likumiskās intereses.

13.1.2. Saeima un lietā pieaicinātās personas – tiesībsargs, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docente *Dr. iur.* Daina Ose un zvērināts advokāts *Mg. iur.* Māris Melķis – norāda, ka izskatāmajā lietā nozīme ir arī tam apstāklim, ka gadījumā, ja blakus sūdzība ir pamatota, iemaksātā drošības nauda personai tiek atmaksāta. Saeima vērs uzmanību arī uz to, ka blakus sūdzības izskatīšana prasa salīdzinoši īsāku laiku nekā lietas izskatīšana pēc būtības, tāpēc pamatotas sūdzības gadījumā privāto tiesību juridiskajai personai rodoties tikai īslaicīga rakstura izdevumi (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 64., 83., 122. un 129. lp.*).

Kā secināts iepriekš, drošības naudas mērķis ir sekmēt to, lai personas procesuālās tiesības izmanto godprātīgi, jo blakus sūdzības iesniegšana kavē lietas pamatā esošā civiltiesiskā strīda izšķiršanu pēc būtības. Tāpēc nolūkā veicināt to, ka lietas dalībnieks iesniedz pārdomātu un pamatotu sūdzību, Civilprocesa likuma 43.² panta pirmajā daļā ir noteikts, ka sūdzības noraidīšanas gadījumā drošības nauda netiek atmaksāta. Savukārt drošības nauda tiek atmaksāta pilnā apjomā tad, ja tiesa sūdzību apmierina vai apmierina kādā tās daļā. Tomēr iespējamība, ka drošības nauda var tikt atmaksāta, nemaina faktu, ka privāto tiesību juridiskajai personai, iesniedzot blakus sūdzību, par to ir jāsamaksā.

Tādējādi šāds regulējums pats par sevi nav vērsts uz to, lai tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošinātu tiesas pieejamību un ļautu panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu arī tām privāto tiesību juridiskajām personām, kurām nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

Jāņem vērā arī tas, ka apstrīdētā norma ir saistīta ar pienākumu maksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu dažādās tiesvedības procesa stadijās. Proti, līdz ar blakus sūdzību tiesai nākas izšķirt dažādus iepriekšējus un blakus jautājumus, kas radušies gan pirms prasības celšanas, gan arī pašā tiesas procesa laikā, gan arī pēc sprieduma pasludināšanas saistībā ar tā izpildi (*sk.: Ose D., Jonikāns V. Civilprocesa likuma 441. panta komentārs. Grām.: Torgāns K., Laviņš A. (zin. red.) Civilprocesa likuma komentāri. II daļa (29.–60.¹ nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 1023. lpp.*). Nav izslēgta tāda iespējamība, ka privāto tiesību juridiskās personas finanšu līdzekļi ir bijuši pietiekami, lai samaksātu valsts nodevu par prasības pieteikumu, taču tās mantiskais stāvoklis tiesas procesa laikā ir pasliktinājies tiklīdz, ka tai vairs nav finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Ja šādā situācijā tiesa pieņēmusi lēmumu par atteikšanos pieņemt prasības pieteikumu, atstājusi prasību bez izskatīšanas vai izbeigusi tiesvedību lietā, privāto tiesību juridiskās personas mantiskais stāvoklis var ietekmēt arī šīs personas tiesības vispār panākt strīda izskatīšanu tiesā pēc būtības. Ja privāto tiesību juridiskā persona nespēj samaksāt drošības naudu, tai tiek liegta iespēja

īstenot tiesības iesniegt blakus sūdzību, lai panāktu strīda izskatīšanu tiesā pēc būtības.

13.2. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka regulējums, kas paredz personas pienākumu maksāt drošības naudu par sūdzības iesniegšanu, nodrošina tiesas darbības efektivitāti un dod iespēju novirzīt resursus citu lietu izskatīšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 20. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-07-01 10. un 11.1. punktu*). Likumdevējs ir tiesīgs šādā nolūkā noteikt personai pienākumu maksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Tomēr, nosakot šādu pienākumu, likumdevējam jāievēro vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas, kā arī starptautiskās un Eiropas Savienības tiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-11-01 15. punktu*). Tātad likumdevējam, lai gan tam ir noteikta rīcības brīvība, tomēr ir arī pienākums noteikt tādu tiesisko regulējumu, lai tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošinātu tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Nepieciešamība nodrošināt tiesu sistēmas efektivitāti nevar būt par pamatu tam, lai pieļautu tādu situāciju, ka kādai personu grupai tiesas lēmuma pārsūdzības procesā tiesas pieejamība tiek liegta pēc būtības, tādējādi neļaujot atbilstošā tiesas lēmuma pārsūdzības procedūrā panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu.

Tomēr Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertais pienākums nenozīmē, ka likumdevējam būtu jāparedz tāds regulējums, atbilstoši kuram privāto tiesību juridiskā persona, tiklīdz tā apgalvo, ka tai esot finansiālas grūtības un tādēļ tā nevarot samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, būtu no šā maksājuma atbrīvojama. Vienīgi pienācīgi konstatēti objektīvi apstākļi, citstarp konkrētās personas mantiskais stāvoklis, kas neļauj tai samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, var būt par pamatu šīs personas pilnīgai vai daļējai atbrīvošanai no šā maksājuma. Piemēram, Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā ir konkretizēti vairāki kritēriji, kurus var ņemt vērā, lemjot par nepieciešamību atbrīvot privāto tiesību juridisko personu no tiesāšanās izdevumiem. Proti, var tikt ņemts vērā arī prasības priekšmets, prasītāja saprātīgās

izredzes panākt labvēlīgu rezultātu, pieprasītā maksājuma ietekme uz personas tiesībām efektīvi aizstāvēt savas tiesības. Tāpat var tikt ņemta vērā arī attiecīgās privāto tiesību juridiskās personas forma un tas, vai šai juridiskajai personai ir mērķis vai nav mērķa gūt peļņu, kā arī tās dalībnieku vai akcionāru finansiālās iespējas un iespējas no tiem iegūt tiesāšanās izdevumu samaksai nepieciešamo naudas summu (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 22. decembra sprieduma lietā C-279/09 „DEB Deutsche Energiehandels-und Beratungsgesellschaft mbH” 61. un 62. punktu, kā arī Eiropas Savienības Tiesas 2012. gada 13. jūnija rīkojuma lietā C-156/12 „GREP GmbH” 38. un 44. punktu).*

13.3. Tiesiskas valsts princips prasa, lai ikviena civilprocesa rezultāts būtu taisnīgs (sal. sk. *Satversmes tiesas 2007. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2006-28-01 12. punktu*). Tomēr Civilprocesa likumā noteiktais tiesiskais regulējums finansiālās grūtībās nonākušai privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pasludināts maksātnespējas process, tiesas lēmuma pārsūdzības procesā neparedz nekādus līdzekļus tiesas pieejamības nodrošināšanai. Tātad netiek nodrošināts tas, lai šāda privāto tiesību juridiskā persona varētu atbilstošā procedūrā panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu. Tādējādi likumdevējs nav pienācīgi un atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām noteicis tiesisko regulējumu, kas tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošinātu tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

Līdz ar to apstrīdētā norma, ciktāl tā neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

14. Apstrīdētā norma bija ietverta Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrajā teikumā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 19. aprīlim. Proti, ar 2021. gada 25. marta likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2021. gada 20. aprīlī, no Civilprocesa likuma tika izslēgta 441.¹ panta trešā daļa,

bet Civilprocesa likuma 4. nodaļa „Tiesāšanās izdevumi” tika papildināta ar 43.¹ pantu „Drošības nauda”. Šā panta otrajā daļā tika noteikts: „Drošības nauda nav jāmaksā personām, kuras saskaņā ar likumu ir atbrīvotas no valsts nodevas. Tiesa vai tiesnesis, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, var pilnībā vai daļēji atbrīvot personu no drošības naudas samaksas.”

Tādējādi Civilprocesa likuma 43.¹ panta otrās daļas otrais teikums tādā pašā veidā turpina regulēt tās pašas tiesiskās attiecības, ko no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim regulēja Pieteikuma iesniedzējas apstrīdētais Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrais teikums. Proti, apstrīdētā norma ir ietverta Civilprocesa likuma 43.¹ panta otrajā daļā kā tās otrais teikums.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tai jānodrošina lietas vispusīga un objektīva izskatīšana, kā arī procesuālā ekonomija un tādas tiesību sistēmas pastāvēšana, kurā pēc iespējas pilnīgāk un aptverošāk tiek novērsts regulējums, kas neatbilst Satversmei vai citām augstāka juridiska spēka tiesību normām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 12.2. punktu*).

Ievērojot minēto, šajā spriedumā izdarītie secinājumi par likumdevēja pienākumu noteikt tādu tiesisko regulējumu, kas tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošinātu tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, ir attiecināmi arī uz Civilprocesa likuma 43.¹ panta otrās daļas otro teikumu.

Līdz ar to arī Civilprocesa likuma 43.¹ panta otrās daļas otrais teikums, ciktāl tas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

15. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Savukārt šā likuma

31. panta 11. punkts paredz Satversmes tiesas tiesības spriedumā norādīt brīdi, ar kuru šāda norma zaudē spēku.

Izmantojot minētajā normā piešķirtās tiesības, Satversmes tiesai lietās, kas ierosinātas pēc konstitucionālās sūdzības, pēc iespējas jānovērš personas pamattiesību aizskārums (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*). Turklāt tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 26. punktu un 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu*).

No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzējai ir piemērots Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrais teikums redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim. Minētās tiesību normas atzīšana par spēku zaudējušu no Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža ir vienīgā iespēja aizsargāt šīs personas pamattiesības. Tādēļ attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju tā atzīstama par spēkā neesošu no 2021. gada 1. aprīļa, kad apelācijas instances tiesa, pamatojoties uz šo normu, atstāja negrozītu pirmās instances tiesas lēmumu, ar kuru noraidīts Pieteikuma iesniedzējas lūgums atbrīvot to no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 19.–24. lp.*).

Attiecībā uz citām personām Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrais teikums redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim, un 43.¹ panta otrās daļas otrais teikums, ciktāl šīs normas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, zaudē spēku no šā sprieduma publicēšanas dienas. Izpildot Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverto pienākumu, likumdevējam jānodrošina tiesību normu atbilstība vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām, starptautiskajām un Eiropas Savienības tiesību normām, kā arī jāsaskaņo paredzētās tiesību normas un

tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas atbilstoši racionāla likumdevēja principam.

Līdz brīdim, kad stāsies spēkā regulējums, ar kuru likumdevējs būs izpildījis tam Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverto pienākumu, tiesību normu piemērotājam tiesības uz taisnīgu tiesu tām privāto tiesību juridiskajām personām, kurām nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, jānodrošina, tieši piemērojot Satversmes 92. panta pirmo teikumu un šajā spriedumā ietvertās atziņas. Tiesību normu piemērotājam, ievērojot citstarp šajā spriedumā norādītos kritērijus, ir jāvērtē privāto tiesību juridiskās personas spēja samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Ja tiek konstatēti objektīvi apstākļi, citstarp tāds konkrētās privāto tiesību juridiskās personas mantiskais stāvoklis, kas tai neļauj samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, tiesību normu piemērotājam attiecīgā persona ir pilnībā vai daļēji jāatbrīvo no šā maksājuma.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otro teikumu (redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim) un 43.¹ panta otrās daļas otro teikumu, ciktāl šīs normas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

2. Attiecībā uz likvidējamo SIA „WINNER” atzīt Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otro teikumu (redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim), ciktāl tas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no

pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no tās pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Aldis Laviņš